

ARVOKUMOUS JATKUU. JATKO-OSA HILJAISALLE VALLANKUMOUKSELLE

Ronald Inglehart (1990): *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton University Press.

Kirja on jatkoa Ronald Inglehartin *Silent Revolution* -teokselle, jossa hän laajasti pyrki markkinoimaan uutta postmaterialismi-käsitettään. Toivottavasti lukijat viivähtävät usean hetken kirjan alun kuviossa, jota voidaan pitää eräänlaisena postmaterialismen tutkimusohjelmana. Tätä kattavaa esitystä, joka sellaisenaan oli jo *Silent Revolution* -kirjankin alussa, ei ole kovinkaan paljon lainailtu muissa tutkimuksissa. Siihen perehtyminen olisi ehkäpä oikaissut monia Inglehartiin liitettyjä väärinkäsityksiä.

Inglehart ei itsekään etene esittämänsä kuvion mukaisesti vaan lähtien yleisistä kulttuuri yhteyksistä laskeutuu haastatteluaineistojen avulla kansalaisten mielipiteiden pariin, joissa sitten kartoitetaan kaikkea mahdollista abortista ydinvoimaan ja puoluesamastumisesta neuvostovastaisuuteen. Kaikkea mahdollista pyritään aina selittämään postmaterialismilla. Poliitiikan tutkimuksessa inglehartilainen viitekehys on saanut ainakin arvotutkimuksessa niin määrävän aseman, että muiden arvojen mittaaminen on jäänyt tyystin tämän varjoon. Tämä lienee yksi painava — muttei ainut — syy miksi politiikan tutkijoiden tulisi tutustua tähän teokseen.

Postmaterialismin käsite on johdettu psykologisesta tarvetoriasta, jossa lähdetään Maslow'n tarvehierarkiasta ja tämän pohjalta selitetään siirtymistä materialistisista arvoista postmaterialistisiin. Tässä kehityksessä on tullu uuden hyvinvointivaltion myötä yhteiskunnalliseen tilanteeseen, missä ei tarvitse tyydyttää enää perinteisiä fyysisiä perustarpeita vaan on mahdollisuus nousta sosiaalisten tarpeiden tasolle ja jopa pyrkiä itsensä toteuttamiseen. Tässä uudessa kirjassa lähtökohta on osin sama, mutta nyt kulttuuri tulee voimakkaammin kuvaan mukaan arvoihin vaikuttavana tekijänä. Tässä suhteessa kirja onkin enemmän eurooppalainen kuin *Silent Revolution*. — Onko synnä sitten Inglehartin uusi eurooppalainen vaimo vai jokin muu?

Eurooppalaiseksi kirjan tekee sekin, että siinä enää ei tarkastella puhtaasti amerikkalaisesti kaikkia vastaajia omana klimppinä vaan nyt pyritään etsimään eroja myös maiden väliltä. Tässä maiden välisessä tarkastelussa käytetään toisaalta haastatteluaineistosta saatuja keskimääräislukuja väestön sijoittumisesta tietyille asenneakseleille ja toisaalta niin sanottua kovaa dataa: BKT:ta, taloudellista kasvua, itsemurhien määrää jne. Tässä vertailussaan Inglehart pyrkii osoittamaan, että tietyt kehityssuunnat ovat voimakkaasti sidoksissa postmaterialistiseen kehitykseen.

Alkuperäiselle lähtökohdalleen uskollisena Inglehart vannoo vieläkin postmaterialistisen asenneulottuvuuden yksilotteisuuteen. Vaikka kritiikkiä tätä yksilotteisuutta vastaan on esitetty laajasti, niin Inglehart hyvin pai-

nokkaasti tässäkin teoksessaan vakuuttaa, että kyse on yksilotteisesta asenneulottuvuudesta. Ihmettelyä aiheuttaa kuitenkin se, että Inglehart käyttää tätä omaa luokitustaan 3- tai 4-luokkaisena, muttei koskaan selitä, minkä vuoksi on valittu joko kolmi- tai neliluokkainen luokitus.

Inglehartilla on käytössään varsin laajat empiiriset haastatteluaineistot, erityisesti vuosittaiset eurobarometri-tutkimukset, joiden pohjalta hän operoi yli sadantuhannen haastattelun aineistolla. Näiden lisäksi hänellä on käytössään laaja 1980-luvun alussa tehty World Value Survey -aineisto ja Political Action -projektin kahdeksan maan aineistoa ja sen jatkoksi kerätty paneeliaineisto Yhdysvalloista, Saksasta ja Hollannista. Tämän paneeliaineiston analyysissä kirja antaakin ehkä teoreettisesti ja metodologisesti kaikista eniten. Paneeliaineiston analysoinnin viitekehukseksi Inglehart esittää Markovin ketjumallin, mustavalkoisen mallin ja piilevien asenteiden mallin, joita hän pyrkii sitten hyödyntämään omassa analyysissään. Lisrel-mallilla tehdyllä analyysillä hän osoittaa, että arvorakenne on suhteellisen pysyvä ainakin kolmen maan paneeliaineistojen perusteella.

Suurta yleisöä ja myös yhteiskuntatieteilijöitä kiinnostavat enemmänkin ne vertailut, joita on tehty eri maista haastattelututkimuksen tietoihin sekä virallisiin tilastoihin nojautuen. Näiden avulla voidaan arvioida kunkin maan kehitystasetta. Perinteisten länsi-eurooppalaisten maiden sekä USA:n, Kanadan ja Meksikon lisäksi Inglehart käyttää haastattelutietoja, joita on kerätty Puolasta ja Unkarista, ja lisäksi myös pienimuotoisia tuloksia Kiinasta ja Hongkongista. Massiivisen arvoihin liittyvän datan ohella Inglehart vyöryttää lukijan eteen suunnattoman määrän erilaista tietoa. On kysytty puolustustahtoa, suhdetta aborttiin ja avioeroon, puolueiden potentiaalista kannatusta jne. Tämä vyöry on kuitenkin sidottu eri lukuihin, joista suurin osa on jo ennakoitua julkistetun alan ammatillisissa aikakauslehdissä. Tämä on tietty puute kirjan rakenteessa, sillä sirpalemaisuudesta seuraa toistoa. Kirjasta puuttuu selvä punainen lanka, ellei sitten punaisena lankana voida pitää todistelua postmaterialisuuden yksilotteisuudesta ja yhteyksistä varsin monenlaisiin asioihin.

Ehkäpä kirjan parasta antia on sen loppuosassa oleva poliittisen toiminnan selvittely, jossa pyritään uuteen, kognitiiviseen mobilisaatioon perustuvaan typologiaan. Tämä typologia koostuu kognitiivisesta kyvystä, jota on mitattu poliittisten asioiden keskusteluaktiivisuudella ja koulutuksella, sekä puoluesidonnaisuudesta, missä mittarina on puolueläheisyys. Typologian avulla on löydetty uudentyyppinen poliittinen osallistujatyyppi (kognitiivinen, ei-puoluesidonnainen), joka osoittautuu näissä tarkasteluissa erityisen postmaterialistiseksi tyyppiksi. Näiden ominaisuuksien pohjalta tätä tyyppiä pidetään uusien sosiaalisten liikkeiden synnyn peruselementtinä.

Euroopan integraatio, jonka pohjalta suuri osa kirjassa käytetystä aineistostakin on luotu, on voimakkaasti muovaamassa kirjan loppuosaa. Siinä tarkastellaan erityisesti Yhdysvaltojen ja Euroopan maiden välisiä suh-

teita ja ihmisten asennoitumista erityisesti Yhdysvaltoihin. Näissä tarkasteluissa havaitaan, että postmaterialistiset ihmiset katsovat Yhdysvaltojen sekaantumisen Euroopalle haitallisena, ja toisaalta nämä postmaterialistit integroituvat eurooppalaisuuteen voimakkaammin kuin perinteiset materialistit.

Mitään teoreettista synteesiä Inglehart ei tässäkään teoksessaan pysty postmaterialistisuuden ja uuden yhteiskunnallisen kehityksen pohjalta luomaan, mutta tämä kirja on toki lukemisen arvoinen. Valtavine datakokoelmineen se varmaankin antaa viitteitä moneen uuteen tutkimukseen, ja toisaalta pystyyhän sen informaation avulla arvioimaan monen maan tilannetta nyt ja tulevaisuudessaakin.

Kirjan loppuluku on erittäin mielenkiintoinen. Poiketen amerikkalaisista politiikan tutkimuksen teoksista siinä käsitellään kaikkia mahdollisia asioita maan ja taivaan väliltä. Sadan metrin juoksusta siirrytään maratonille, asevarusteluun, Vietnamin sotaan jne. Liekö sitten tutkimusaihe ja postmaterialismi vaikuttanut kirjoittajaan, sillä kirjoittajan mielipiteet ydinvarustelun hulluudesta ja kehitysavun autuaallisuudesta ovat jokaisen postmaterialistisesti suuntautuneen allekirjoitettavissa.

Inglehart esittää oman visionsa erityisesti Itä-Euroopan kehityksestä ja Neuvostoliitosta. *Pääoman* tilalle hänkin toisi teoksen »Informaatio», sillä hän näkee viestintävälineiden kehityksen erääksi keskeiseksi tuotannon välineeksi. Pelkkä perusinfrastruktuurikehitys ei ole Inglehartin mielestä riittävä tae taloudelliselle ja yhteiskunnalliselle kehitykselle, vaan sen vauhdittamiseksi tarvitaan myös arvojen uudistusta kansalaisyhteiskunnan rakentamiseksi. Sananvalta työpaikoilla ja muu sosiaalinen organisoituminen on myös kansanvaltaisen järjestelmän kehityksen edellytys.

Inglehart kritisoi Marxia liian yksipuolisesta taloudellisen kehityksen merkityksen painottamisesta. Eikö kirjoittaja sitten näe malkaa omassa silmässään vannoessaan kaiken aikaa ja kaikissa asiayhteyksissä postmaterialismin nimiin?

RISTO SÄNKIAHO

POLITIIKAN HUIPULTA

Aristoteles (1991): *Politiikka*. Suomentanut A.M. Anttila. Selitykset laatinut Juha Sihvola. Gaudeamus, Helsinki.

Aristoteleen teosten mittavassa suomennusprojektissa kolmantena on ollut vuorossa *Politiikka*. Kirjan takakanen mukaan mikään muu teos ei ole vaikuttanut länsimaiseen poliittiseen ajatteluun yhtä paljon kuin Aristoteleen *Politiikka*. Siitä on hyvä lähteä. Aivan väärään

suuntaan ei kuljeta, sillä kirjan suomentaminen, tarjolla olevista muiden kielten pätevistä käännöksistä huolimatta, on hyvinkin perusteltua.

Viime vuosien filosofisessa keskustelussa ovat Aristoteles ja hänen ajatuksensa kokeneet melkoisen näyttävän paluun. 300—400 vuotta ennen ajanlaskuamme elänyt ajattelija on nähty vaihtoehtona kantilaisuudelle, utilitarismille tai emotivismille. Filosofit, kuten Alasdair MacIntyre, Martha Nussbaum ja Charles Taylor, ovat enemmän tai vähemmän selvästi hakeneet väitteidensä ja kritiikkinsä kovan perustan Aristoteleen töistä ja niiden tulkinnoista.

Koska Aristoteleestä on kirjoitettu oheismateriaalia riittävästi täyttämään useita kirjastoja, liittyy tulkintoihin olennaisen ilmeinen vaara. Jokaista filosofia voidaan käyttää väärin ja ei-adektiivisti hyväksi, mutta juuri Aristoteleen tyyliin klassikon kohdalla tulkintojen määrä ja samalla laatu on rajaton. Kohtalaisena ääripäänä on mainittava Yhdysvalloissa vaikuttavat ns. straussilaiset, jotka oikeuttavat perioikeistolaisen politiikkansa Aristoteleen vetoamalla. Väitetään, että varapresidentti Dan Quaylen henkilökuntaa hallitsisivat kyseiset straussilaiset ideat.

Politiikka on varsin viehättävä kirja, joka kutsuu lukemaan tekstiä lukuisilla eri tavoilla. Kokonaisuus on kuin luotu varta vasten ... hmm ... postmoderniin ja ... hmm ... dekonstruktiiiviseen tarkasteluun ja analysointiin. Teoksessa kulkevat vierekkäin itse politiikkaa käsittelevä teksti, jota epäillään luennoksi ja joka ei ole säilynyt kokonaisuutena, sekä tekstiin liittyvät selitykset ja taustatiedot. Kolmantena elementtinä on johdanto. Neljäs vaikuttava tekijä on itse käännös (onko eudaimonia syytä kääntää vain onnellisuudeksi vai rinnakkaisesti myös hyvinvoinniksi?), viides on lukijan korteksi, kuudes yhteiskunnallinen konteksti ja seitsemäs ...

Suomennoksen selitykset ja johdanto ovat asiallisia, mutta ongelmallisia. Selitysten merkitys korostuu kirjan ymmärtämisessä ja aatehistoriallisessa paikalleen laittamisessa. Johdannon sivumäärä on tietysti aina niukka, mutta silti Juha Sihvola rajaa mielestäni hieman liikaa näkökulmia pois. Tämän hän tekee olemalla liian ambivalentti, ottamatta liiemmästi kantaa suuntaan tai toiseen.

Sihvola nostaa esiin Aristoteleen yhteydessä usein esitetyn väitteen siitä, että hänen filosofiansa väheksyy yksilöä. Varsinkin liberaalin individualismin näkökulman mukaan Aristoteles hävittää yksilön merkityksen painottaessa yhteisön etua ja ensiarvoisuutta ristiriitatilanteessa. Neo-aristotelitit, kuten aiemmin mainittu MacIntyre, katsovat väitteen olevan luonteeltaan mieletön. Aristoteleen filosofiassa ihminen on poliittinen eläin. Hän luo itsensä yhteisössä, yhteisön kontekstista käsin. Ilman yhteisöä hän ei ole mitään. Mutta tämä on lähtökohta, ja se päinvastoin korostaa yksilön merkitystä yhteisön perinteessä itse perinnettä uudistavana ja edistävänä tekijänä. MacIntyren mukaan liberaali traditio itse kadottaa yksilön korostaessa yksilön autonomisuutta jättäen näin yksilön ilman juuria ja kiinnekohtia (*After Virtue*, 1985).

Sihvola väittää, että »aristotelinen valtio ei ole mil-laisten tahansa yksilöllisten elämänpäämäärien ja vapauksien suojelija vaan objektiivisesti ymmärretyn hyvän elämän mallin toteuttamisedellytysten rakentaja» (s. 234—245). Lause ei kuitenkaan vaikuta validilta. Se tarpeettomasti kärjistää subjektiivisuuden ja objektiivisuuden välille ylitsepääsemättömäksi rakennettua dikotomiaa. Onkin syytä kysyä, mistä objektiivisuudesta on kyse? Nähdäkseni Aristoteles ei kannattanut objektiivista mallia eikä myöskään yksilöllisiä, irrallisia vapauksia, vaan yhteisössä elävien yksilöiden yhdessä sopimaa päämäärähakuista käytäntöä. Tuo päämäärä ei ole deterministinen, vaan yksilöt voivat ja heidän pitääkin siihen vaikuttaa.

Aristoteleen mukaan paras valtiomuototyyppi on kiinni olosuhteista. Suureksi osaksi se on kiinni väestön kyvystä ja tietotasosta. Vastaavasti Aristoteles ei pyrkinyt täydellisen tiedon tavoitteluun, vaan tiedon hankkimiseen asioiden itsensä sallimissa rajoissa (*Nikomakhoksen etiikka*, 1981, 31). Sihvola argumentoi, että siitä huolimatta Aristoteleen käsitteitä ei voida mieltää kulttuurisidonnaisiksi (s. 262—263). Kyseinen johtopäätös on varmasti myös mahdollinen, mutta vaikuttaa kuin se veisi pohjan alta Aristoteleen jatkuvasti korostamalta yhteisökeskeiseltä ajatukselta. Jos ajattemme Aristoteleen tapaan, että yksilö on riippuvainen yhteisöstä, silloin hän kaiketi on myös kulttuurisidonnainen. Aristotelettä seuraten hänellä itsellään ei olisi meille mitään annettavaa, jos hän olisi yhteisöstä irrallinen toimija.

Politiikan hahmottaminen vaatii *Nikomakhoksen etiikan* tuntamista. Kirjassa, sinänsä pikanttien historiallisten yksityiskohtien lomassa, esiintyy lukuisia yleisvii-sauksia, joiden helppous on hämäävää. Aristoteleen ajatukset ja maksimit, kuten esimerkiksi »kenenkään osuutta ei pidä kasvattaa suhteettomasti» tai »kaikkein tärkein hyvä on kaikkein korkeimman taidon päämäärä», ovat arvoituksellisia. Ne asettuvat oivalliseen valoon verrattaessa niitä muihin vastaaviin neuvoihin ja mielipiteisiin, joiden parissa meidän on arkielämässä kahlattava. Uskonnollisena vertailukohteena nousee mieleen Kahil Gibram yleispätevine lausahuksineen. Vastaavia maallisia totuuksia ovat esimerkiksi »ole oma itsesi» tai »yritetään yhdessä, pärjäämme paremmin». Miksi Aristoteles ei kuullostaa banaalilta, vaikka muiden hyvääkkin tarkoittavat lauseet vaikuttavat niin kovin korneilta? Yksi syy on se, että Aristoteleen ajatukset ovat yhteydessä kattavaan ajatusmalliin ja käytäntöön, kun taas muiden näppärät perusheitot ovat liian yleisiä ja irrallisia, sanoen kaikille jotain, mutta ei kenellekään itselleen mitään.

Aristoteleen kirjallinen tyyl on varsin, jopa ärsyttävän, minimalistinen. Huvittavasti jo Aristoteles osasi olla välittämättä liiemmästi kritiikkinsä kohteen ymmärtämisestä. Hän arvostelee ja teilaa Platonia usein vahvasti liioitellen ja vain omia tarkoituseriään palvellen.

Suomennoksen asu ja kieli on selkeää. Kaipaamaan jää kuitenkin sisällysluetteloa. Aristoteles ei ole merkittävä ajattelija vain, koska hän on vaikuttanut niin lähtemättömästi koko sivistykseemme. Etenkin *Politiikan* yksi

syvimmistä ansioista perustuu sen tarjoamaan historialliseen perspektiiviin, jota ei kuitenkaan pidä tarkastella nostalgisesti tai yhtymäkohtia hakien. Trevor J. Saunders (*Penguin Classics*, 1981, 38) kirjoittaa kirjan englanninkielisessä, tarkastetussa painoksessa siitä, miten olennaista erojen huomaaminen on. Historia on meille tärkeää, koska se kykenee tarjoamaan vaihtoehtoja ja vertailukohtia. Menneisyyden unohtaminen tuottaa ihmisiä, jotka eivät tiedä muusta kuin nykyisyydestä eivätkä osaa olla tietoisia, että asiat ovat olleet ja voivat olla toisin kuin nykyisin ovat.

90-luvun Suomessa minusta merkittävimmältä kirjan herättämältä ajatukselta vaikuttaa Aristoteleen tapa määritellä kansalaiset. Kansalaisia ovat ne, jotka omaavat mahdollisuuden osallistua neuvottelevien ja oikeudellisten virkojen hoitoon, eli ne, jotka pystyvät osallistumaan vallankäyttöön (s. 63). Mutta valta ei ole yksioikoista tai -suuntaista. Aristoteleen mukaan ansioituneen kansalaisen hyve on juuri kyky hallita ja olla hallittu asianmu-kaisella tavalla (s. 68).

Käännettynä nykypäivän demokratiaan kansalaisen velvollisuus ja hyve olisi osallistua kansan edustajien valvontaan ja kritisointiin demokratian peruseriaatteen, *checks and balances* -tyylin mukaisesti. Suomalaisessa yhteiskunnassa kansalaisten lukumäärä olisi määrittelyä seuraten varsin pieni, etenkin jos vaaditaan muutakin kuin vaaleissa äänestämistä. Kaukana ei ole ajatus, että, groteskisti sanottuna, nämä suomalaiset ei-kansalaiset saavat, mitä tilaavat. Meillä on toisin sanoen juuri sellaiset päättäjät kuin me ansaitsemme. On syytä lisätä, että tällä en tarkoita, enkä ainakaan oikeuta, äärimmäistä sosiaalidarwinismia vaan vastuun laajamittaista ymmärtämistä.

MIKA HANNULA

LÄPINÄKYVÄÄ HISTORIANKIRJOITUSTA

Pekka Visuri ja Tuomas Forsberg (1992): *Saksa ja Suomi. Pohjoismainen näkökulma Saksan kysymykseen*. WSOY, Porvoo.

Gianni Vattimo (1991): *Läpinäkyvä yhteiskunta*. Suomentanut Jussi Vähämäki. Gaudeamus.

Yhdistymisen myötä Saksan taloudellinen ja poliittinen merkitys on voimakkaasti kasvanut. Uudessa tilanteessa Saksa hakee itseään ja paikkaansa kansainvälisessä yhteisössä. Samalla muut toimijat pohtivat suhtautumistaan Saksaan. Kyse on laajasti ottaen *Saksan kysymyksestä*. Tutkijat Pekka Visuri ja Tuomas Forsberg pyrkivät kirjassaan valaisemaan ja analysoimaan sitä sekä historial-

lisiä merkkejä. »Situationistinen 'spektaakkeliin yhteiskunta' ei ole ainoastaan vallan manipuloimien näennäisyksien yhteiskunta. Se on myös yhteiskunta, jossa todellisuus näyttää notkeammalta ja juoksevammalta ja jossa kokemus voi saada oskillaation, kodittomuuden sekä leikin luonteenpiirteitä» (s. 68). Näin ymmärrettynä kokemukseen sisältyy olennaisesti luovuus, ja samalla siitä katoaa yksioikoinen objektiivisuuspaternalismi.

MIKA HANNULA

UUSIA VÄLINEITÄ KUNNALLISPOLITIIKAN PROBLEMATISOINTIIN

Risto Harisalo, Tuija Rajala ja Krister Ståhlberg (1992): *Kunnallispolitiikka*. VAPK-kustannus, Helsinki, 212 s.

Suomessa on julkaistu niukalti kirjallisuutta, joka tarkastelee kunnallispolitiikkaa politologisesti. Harisalon, Rajalan ja Ståhlbergin tuoreesta teoksesta käytetäänkin takakannessa määrittä »ensimmäinen kunnallispolitiikan teoreettisiin perusteisiin paneutuva oppikirja». Edelliset yleisteokset teemasta ovat olleet lähinnä juridisia tai kunnallishallinnollista praksista kuvaavia.

Harisalon ja kumppaneiden teos on avoimen teoreettinen. Kirjoittajat haluavat »tuoda esille eräitä keskeisiä käsitteitä, joiden avulla kunnallispolitiikka voidaan ymmärtää» (s. 6). Toisaalta tavoitteeksi on asetettu myös riittävän kuvauksen tarjoaminen niistä toimijoista ja prosesseista, jotka pääpiirteiltään selittävät asioiden kulkua ja päätöksiä kunnallishallinnossa. Kirjoittajat ovat ratkaisseet kuvaustehtävän deduktiivisesti. Teos rakentuu väljästi järjestelmäajattelun viitekehyselle, jossa kunnallispolitiikkaa tarkastellaan prosessina, jota luonnehtivat valta, osallistuminen ja ryhmätoiminta. Omissa luvuissaan on tarkasteltu ohjausta, kunnan tehtäviä sekä vapaakuntakokeilua. Kuntatodellisuutta teoksessa valoteetaan pääosin vaihtelevien empiiristen esimerkkien muodossa. Vain joissakin kohdin — pääteeman jollain tavoin sopimattomasti — kuvataan kunnallishallinnon käytäntöä, esimerkiksi talousarvion laadintaa.

Teoreettispainotteinen ratkaisu on piristävä kuntatutkimuksen alueella. Politologisen problematisoinnin kautta saadaan kunnallishallinnon käytäntöön aivan eri tavoin etäisyyttä kuin perinteisellä deskriptiolla. Kunnallisille päättäjille kyetään näin tarjoamaan johdatusta kunnallispoliittiseen arkkitehtuuriin, jos heillä olisi vaikkapa halua oman roolinsa tai kuntalaisten roolin muokkaamiseen.

Käsitteellinen teos siis ei ole. Osittain problematisointi jää varsin etäiselle tasolle, sillä esimerkiksi intressiryhmien ja joukkotiedotuksen kohdalla käsittely on lähinnä yleispolitologista. Toisaalta kirjoittajat tarjoavat kyllä hyvinkin kattavaa ja tuoretta tietoa muun muassa

puolueista paikallisella tasolla. Hallinnon ja tuotosten tarkastelussa kytkentä oletusten ja kuntatodellisuuden välillä on erityisen tiivis. Henkilöstön ja professioiden analysoinnissa hyödynnetään laajalti empiirisen tutkimuksen tukea.

Kirjoittajat puuttuvat myös ajankohtaisiin kysymyksiin, kuten markkinaperusteiseen palvelutuotantoon, vapaakuntakokeiluun ja tulohajaukseen. Kysymysten käsittely on monipuolista. Kriittisiäkään huomioita ei peitellä. Uudistumiseen sinänsä otetaan teoksessa varsin positiivinen kanta, sillä systeemitieteen mukaisesti kunta, joka ei ole responsiivinen, uhkaa menettää merkityksensä kuntalaisten silmissä.

Teos päättyy pohdintaan kuntien vaihtoehtoista kehityssuunnista. Vaikuttaviksi tekijöiksi kirjoittajat paikantavat ylikansallistumisen, paikallistumisen, professionalisoinnin ja yksilöllistymiskehityksen. Reagointivaihtoehtoista kattavin käsittely on annettu markkinaperusteiselle suunnalle.

Teoksen perusratkaisuun, deduktiiviseen tarkasteluun, liittyy omat vaaransa. Esimerkiksi organisaatioteoria on tuottanut lukemattoman määrän erilaisia organisaatiomalleja sekä perusteluita niiden sopivuudesta erilaisiin tilanteisiin. Tämä näkökulma voi kuitenkin osoittautua poliittis-hallinnollisen käytännön analysoinnissa kapeaksi. Kirjoittajat joutuvatkin useammin kuin kerran toteamaan, että kunnallinen käytäntö ei vastaa teoreettisia oletuksia. Esimerkiksi vapaakuntien kokeiluja eivät ohjaa niinkään kontingenssiteoreettiset periaatteet kuin yhtenäiset (muoti)vaikutteet.

Eräät teoreettiset käsitteet vaikuttavat lisäksi hieman turhankin laajoilta. Esimerkiksi verkosto määritellään teoksessa »kokonaisuudeksi, jossa on 1) samanaikaisesti useita osallistujia, jossa 2) osallistujien suhteet ovat tasaveroiset huolimatta heidän erilaisista rooli- ja tehtävävaatimuksistaan, jossa 3) osallistujat ovat yhteydessä toisiinsa ja jota 4) osallistujat ylläpitävät, kehittävät ja muuttavat» (s. 111). Kuinka ko. käsite auttaa meitä tekemään mielekkäitä erotteluita erilaisten suhteiden välillä?

Tarjoavatko kirjoittajat riittävän kuvauksen kunnallisista toimijoista ja prosesseista? Valittu viitekehys toki mahdollistaa erilaisten tuen ja vaateiden esittäjien paikantamisen kuntatodellisuudessa. Toisaalta rajauksilla on aina vaara jäädä keinotekoisiksi. Harisalon ja kumppaneiden teoksessa kunnan korostus omana järjestelmänään aikaansaa valtion roolin siirtymisen taka-alalle. Onko poliittis-hallinnollisen järjestelmän yhden osan analyttinen eristäminen kuitenkaan empiirisesti tai normatiivisesti perusteltua? Oletettavasti kunnan keskushallinnon ja eri sektoreiden välillä on huomattava ero suhtautumisessa valtion viranomaisiin, koska ohjelmalojaliteetti ei tunnusta kunnallista itsehallintoa.

Teos siis hyödyntää politologista ja organisaatiotieteellistä kirjallisuutta tarjoten vaihtelevan laajuisia problematisointeja kuntayksikön piiristä. Teoksen paristasadasta lähteestä vain murto-osa edustaa puhtaasti paikallishallinnon tutkimusta, ja näistäkin osa kuuluu historian-

tutkimuksen piiriin. Toisaalta juuri kuntatasoon kytkeytyy eräitä keskeisiä politologisia keskusteluja vallasta ja pluralismin mahdollisuuksista. Edustaako *Kunnallispolitiikka* -teos sitten omaa tieteenalaansa, kunnallistiedettä? Kirjoittavat eivät toki väitä, että kuntien tarkasteluun tarvittaisiin oma tieteesä. Kyse on yhteiskuntatieteiden soveltamisesta tiettyyn kohteeseen. Kunnallistiede on ottanut tehtäväkseen luoda teorian kunnasta, kuten yrityksen taloustiede yrityksestä. Tieteellistä motivaatiota kuntatutkimuksessa voidaan perustella pikemminkin kuntasektorin tarjoamalla empiirisellä aineksella kuin kuntayksikön itsetarkoituksellisuudella, sillä myös *policy*-tutkija tarvitsee kuntatason 460:tä poliittis-hallinnollista yksikköä

Kirjoittajat näkevät kunnan jotakuinkin ikuisena instituutiona, jota valtiollinen keskittäminen ei ole onnistunut rapauttamaan. Kunta nähdään kansalaisille läheisenä, poliittista sosiaalistamista tarjoavana yksikkönä. Kansalaisten näkökulmasta politiikan ja hallinnon institutionaalinen työnjako ei välttämättä erotu yhtä selkeästi. Tosin kuntatodellisuus vaihtelee. Suuri osa Suomen kunnista on maaseutukuntia, joissa henkilöt ovat keskenään tuttuja, kun taas suurissa kaupungeissa valtion ja kunnan viranomaiset ja poliitikot tosiasiasakin samastuvat. Kunta paikallisyhteisönä on pikemminkin ihanne kuin todellinen tilanne. Kunnallishallinnon viimeaikainen muutos mahdollistaa ja vaatii kysymään, kenelle vapaa-kunta tuo vapautta.

PEKKA KETTUNEN

AJATUSTENVIRTTAA LUOTTAMUSHENKILÖTYÖSTÄ

Simo Hakamäki ja Kaija Majoinen (1992): *Uudistuva luottamushenkilötyö*. VAPK-kustannus, Helsinki, 131 s.

Kirjassaan *Uudistuva luottamushenkilötyö* Simo Hakamäki ja Kaija Majoinen tarkastelevat luottamushenkilötyön muuttuvaa sisältöä sekä sen mahdollisia tulevaisuudennäkymiä. Tekijät ovat omien sanojensa mukaan pyrkineet kirjoittamaan virikkeellisen teoksen, joka synnyttäisi "ajatusten ylykkeitä". He ovat halunneet julkaisunsa avulla antaa oman panoksensa luottamushenkilötyön kehittämiseen ja ideointiin.

Uudistuva luottamushenkilötyö ei pyri olemaan kunnallishallinnon perusoppikirja, kuten Hakamäki ja Majoinen itsekin toteavat. Tämän puolen asiasta ovat hoitaneet Risto Harisalo, Tuija Rajala ja Krister Ståhlberg hiljattain ilmestyneessä kirjassaan *Kunnallispolitiikka*. Työnjako näiden kirjojen välillä onkin selkeä: viimeksi mainittu esittelee laajalti kunnallishallinnon teoreettisia

perusteita, kun taas ensin mainittu paneutuu sen keskeisimmän yksittäisen toimijan, luottamushenkilön, työnkuvan muutoksen kuvaamiseen.

Kirja jakautuu seitsemään lukuun, joista neljä ensimmäistä keskittyy kuvaamaan luottamushenkilötyön taustaa ja tunnuspiirteitä sekä toimintaa ohjaavia arvoja ja niiden määräytymistä. Kolmessa viimeisessä luvussa kirjoittajat kartoittavat uusien visioiden luomisen merkitystä, kuntalaisten ja luottamushenkilön välistä vuorovaikutussuhdetta sekä mahdollisia uusia luottamushenkilön toimintamalleja.

Kirjan parasta antia edustavat toisessa luvussa esitetty luottamushenkilöiden arvotaustojen kuvailu ja pyrkimykset määrittää niiden syntyä ja vaikutuksia kunnallisessa päätöksenteossa. Tämän luvun yhteydessä kirjoittajat pohtivat arvojen jakautumista päämääriä kuvaaviin itseisarvoihin (tavoitearvoihin) ja tavoitearvoihin tähtääviin välinearvoihin. Kirjoittajat pohtivat arvojen merkitystä myös talouselämässä ja kuntien säästöpyrkimyksistä aiheutuissa valintatilanteissa sekä puolueohjelmien ja kunnallispolitiikan sisällöissä. Luvun lopussa olevassa lyhyessä arvoa ja moraalialia käsittelevässä kappaleessa kirjoittajat aiheellisesti kyseenalaistavat monien kuntaa lähellä olevien intressiryhmien (pankkien, rakennusfirmojen, kunnallisten liikelaitosten ja kunnallisten työntekijöiden) osallistumisen kunnalliseen päätöksentekoon luottamustoimen kautta. Heidän mielestään kunnallispolitiikan luottamukselle ja työn moraalille olisi eduksi, että esteellisyyssasioita tulkittaisiin tiukemmin kuin mitä säännöt ehkä edellyttävät. Hakamäki ja Majoinen kysyvätkin oikeutetusti, olisiko mahdollista vaatia kuntalaisten antamaa valtuutusta kaikilta luottamushenkilöiltä ja voitaisiinko luottamushenkilöiden erottamattomuutta lieventää.

Sisällöltään tämä toinen luku on toimiva, ja luvun ideointi sopii varsin hyvin kirjoittajien pyrkimykseen herättää uusia ajatuksia lukijoissaan. Osuus olisi kuitenkin saanut olla mielestäni laajempi, koska kirjoittajilla vaikuttaa olevan asiasta enemmänkin painavaa sanottavaa. Arvojen teemaa kuljetetaan kylläkin ohuelti mukana myös kirjan myöhemmissä luvuissa, lähinnä tavoitearvojen ja välinearvojen osalta, mutta niiden koostavampi pohdinta jää puuttumaan. Toivottavasti kirjoittajat tulevat jatkamaan tästä samasta aiheesta tulevissa kirjoituksissaan.

Viidennessä luvussa kirjoittajat pyrkivät hahmottamaan luottamushenkilön visioiden ja tavoitteiden merkitystä sekä strategioiden sisältöä. Tämä osa kiinnostanee eniten kunnallista luottamushenkilöstöä, jonka opimateriaaliksi kirja sen takakannen tekstin mukaan on osaltaan tarkoitettu ja jonka tarpeita kirjan sisältö myös parhaiten palvelee. Hakamäki ja Majoinen eivät yritä tarjota tyhjentävää kuvausta visioiden ja strategioiden sisällöistä, vaan he pohdiskelevat niiden olemassaolon merkitystä yleisemmin.

Kahdessa viimeisessä luvussa kartoitetaan luottamushenkilötyön tulevaisuudennäkymiä. Nämä kaksi kymmenen sivun lukua olisi sisältönsä puolesta voitu mielestäni yhdistää ilman suurempaa väkivaltaa.

Uudistuva luottamushenkilötyö on täynnä lyhyitä kappaleita, joissa kirjoittajat kysyvät paljon mutta eivät juuri pyri itse vastaamaan esittämiinsä kysymyksiin. Jo kappaleiden lyhyiden takia niissä ei usein päästä mielestäni edes haetulle ideoiden herättämisen asteelle. On totta, että kymmenet erilaiset avoimet kysymyslauseet herättävät ajatuksia, mutta selkeiden omien mielipiteiden esittäminen herättäisi lukijassa kenties vielä enemmän ajatuksia, ärsykeitä ja virikkeitä sekä jatko- ja vastakysymyksiä. Olisi ollut hedelmällisempää keskittyä vain muutama teemaan eikä yrittää mahdollistaa reiluun saataan sivuun koko kunnalliskulttuurin muutoskehityksen pohdintaa.

Kirja on kannanotoiltaan kovin varovainen ja sortuu toisinaan itsestäänselvyksien selostamiseen, kuten kokonaisuuksien hahmottamista koskevassa kappaleessa (s. 90):

Kunnallispolitiikassa päätetään laaja-alaisista asioista. Luottamushenkilöt joutuvat ottamaan kantaa koko

kunnan taloutta käsitteleviin suunnitelmiin. Palvelujen tuottaminen tai järjestäminen koskee suurta osaa väestöstä. Luottamushenkilöiden päätökset merkitsevät usein ohjeita tai perusteita niille käytännön toimenpiteille, joita kunnan viranhaltijat ja työntekijät toteuttavat. Luottamushenkilöiden päätökset ovat toimintaa ohjaavia linjauksia.

Kirjaan sisältyy sivukaupalla suoria lainauksia monilta kunnallisilta luottamushenkilöiltä ja viranhaltijoilta. Näiden puheenvuorojen informaatio on kuitenkin sen verran vähäistä, että ne olisi voinut mainiosti sulkea teoksen ulkopuolelle. Siitä olisi kärsinyt vain kirjan sivumäärä, ei tekstin luettavuus eikä ymmärrettävyys.

Puutteistaan huolimatta kirja täyttää tekijöidensä sille asettamat tavoitteet: se tarjoaa luottamushenkilöille ylläkköä ajatella ja kehittää muuttuvan toimenkuvansa sisältöä.

JOSÉ VALANTA